

ERDÉLYI MÚZEUM

43

(ALAPITTATOTT 1874-BEN)

KIADJA AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET

*

A BÖLCSÉSZET-, NYELV- ÉS TÖRTÉNETTUDOMÁNYI SZAKOSZTÁLY
S AZ ERDÉLYI NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRA
K Ö Z L Ö N Y E

*

SZERKESZTI

ERDÉLYI PÁL



1915. ÉVFOLYAM

1—3. FÜZETE

AZ »ERDÉLYI MÚZEUM« ÉVENKINT HAT FÜZETBEN JELENIK MEG

KOLOZSVÁR

STIEF JENŐ ÉS TÁRSA KÖNYVNYOMDÁJA

1915

TARTALOM

	Lap
<i>Erdélyi Pál</i> : Magunkról — — — — —	1
<i>Bartók György</i> : Erdélyi János gondolkozásmódja — — — — —	7
<i>Karácsonyi János</i> : Erdély és Szent-László — — — — —	26
<i>Dékányi Kálmán</i> : A Bécsi Képes Krónika — — — — —	37
Az első „Erdélyi Múzeum“ történetéhez. (Adalékok <i>Kristóf György</i> és <i>Szász Ferencz</i> tollából) — — — — —	64, 84
Vargyasi legid. báró Daniel Gábor. (<i>K. L.</i>) — — — — —	67
<i>Gálos Rezső</i> : Benkő József első munkája — — — — —	71
<i>Borbély István</i> : A komjátszegi graduál — — — — —	77
<i>Bayer József</i> : Kissolymosi Simó Ferencz festő — — — — —	80
<i>Halaváts Gyula</i> : A kövesdi református templom. (Két képpel) — — — — —	101
<i>Gálos Rezső</i> : A „Remény“ történetéhez — — — — —	107
<i>Ferenczy Sándor</i> : Újabb adatok Barsay Ábrahám életéhez — — — — —	127

Irodalom.

Könyvismertetések Erdélyi Pál, Fe-dor, Kelemen Lajos, Kristóf György, P. I., Péter János és Veress Endre tollából — — — — — 69, 96, 132

Az ERDÉLYI MÚZEUM a Bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi szakosztály tagjainak rendes illetménye. Az Egyesület alapító és rendes tagjai, kik más szakosztályhoz csatlakoztak, és pártoló tagjai két koronáért kedvezményképpen kapják. — Előfizetési ára nemtagoknak és könyvkereskedőknek 10 korona.

Az ERDÉLYI MÚZEUM szerkesztésével illető tudakozódások a szerkesztőt (Egyetemi Könyvtár. Telefonszám 283); tagdíjak és előfizetési díjak pedig az Egyesület pénztárosát, Domokos Ernőt (Erdélyi Bank) illetik.

A kiadóhivatal három hónapon túl történő felszólalásokat nem vesz figyelembe.

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület választmánya.

Elnök: gr. Eszterházy Kálmán

Alelnökök: b. Wesselényi Miklós
dr. Lechner Károly

Ellenőr: Tanács József
Főttkár: dr. Erdélyi Pál
Titkár: Kelemen Lajos

Pénztáros: Domokos Ernő

Ügyész: dr. Czikmántory Ottó

A tárak igazgatói:

A szakosztályok elnökei:

dr. Apáthy István (állattár)
dr. Erdélyi Pál (könyvtár)
dr. Gyalui Farkas „
dr. Pósta Béla (érem- és régiségtár)
dr. Páter Béla (növénytar, helyettes ig.)
dr. Szádeczky Gyula (ásványtar)

dr. Fabinyi Rudolf (term. tud.)
dr. Farkas Lajos (jog- és társad. tud.)
dr. Davida Leó (orvos tud.)
dr. Schilling Lajos (bölcs., ny.- és tört. tud.)

A szakosztályok titkárai:

dr. Bartók György (bölcs., nyelv- és tört. tud.)
dr. Tóth György (jogtud.)
dr. Jakabházy Zsigmond (orvostud.)

Választmányi tagok:

dr. Boros György
dr. Cholnoky Jenő
Fekete Gábor
dr. Gidófalvy István
dr. Hirschler József
dr. Imre József
dr. Kenessey Béla

dr. Kolosváry Bálint
dr. Konrádi Dániel
dr. Lőte József
b. Mannsberg Sándor
dr. Márki Sándor
dr. Menyhárt Gáspár
Péterfi Zsigmond

dr. Rigler Gusztáv
dr. Schneller István
dr. Szabó Dénes
gr. Teleki Domokos
Váró Béni
gr. Wass Béla

Kozsava, 1915. december
ho 10-án.

Magunkról.

Az „Erdélyi Múzeum“ új folyama arra vállalkozott, hogy régi, nemes hagyományai szolgálatában, de a változott viszonyok kívánalmái szerint folytatása legyen annak az irodalmi és tudományos munkásságnak, melyet Erdély a multban végzett, melyet az Erdélyi Múzeum-Egyesület intézményessé tett a nemzeti közművelődés terjesztésére és emelésére. A történelmi Erdély politikailag különválhatott, de művelődésében, tudományos és irodalmi életében soha el nem vált nagy Magyarországtól, melylyel ezeréves története első felében és utolsó félszázadában politikai egységben élt és dolgozott. Az unió csak politikailag volt új törekvés és eszmény, mert nemzeti hagyományaiban, műveltsége kapcsolatában, nyelvi és irodalmi törekvésében soha meg nem szakadt. Gróf *Mikó* Imre ott kötötte össze Erdély sorsát Magyarországéval, a hol a XVI. század derekán megoldódott — a politikában s ott tette erőssé és elválhatatlanná, a hol soha el nem vált — nemzeti érzésében, irodalmában és műveltségében. E kérdés vizsgálója előtt sok érdekes jelenség mutatkozhatnék, talán egy sem érdekesebb és tanulságosabb, mint annak a ténynek fölismerése, hogy a magyar irodalom és szellem életének virágzó korszakai mindig akkor köszöntöttek reánk, mikor az erdélyi magyar irodalom és szellem erős volt. A legelső magyar bibliától kezdve a XVI. századon keresztül maig, a regős énektől kezdve népies költői irányunk diadaláig, a rovás-írás ősi művészetétől kezdve a székely kapu fölfedezéseig az erdélyi művészetnek, tudománynak, irodalomnak, egyszóval szellemi életnek vagy műveltségnek mindig különös zománca volt, mely nemcsak visszaverte a Királyhágón túl élő magyar műveltség fényét, hanem annak saját erejéből különös és eredeti szint is tudott kölcsönözni.

A Kárpátok két medenczében történelmi hivatást teljesítő magyarságnak ezt a szellemi egységét a Királyhágón túl is megértették és felismerték, mert az erdélyi medenczében élő magyarság szellemi élete mindig elevenebb, színesebb és hagyományaihoz ragaszkodóbb volt. A mi azért természetes, mert ez a magyarság

idegen környezetben elszigetelten élt, mert sajátos helyzetében, mint a Nyugat és a Kelet kapuja, két nagy műveltség mesgyéjét őrizte. Hagyományait így tarthatta meg lehetőleg épségben, mert velök védekezett Nyugat és Kelet ellen, e két művelődés hatásait így szívhatta be, mert nem térhetett ki egyik elől sem. Ezért lett az erdélyi medence nyelvében, népi művészetében, szokásaiban megőrző helye a magyarság közös kincseinek, de ezért lett eleve-nebb, színesebb és érzékenyebb szerve az egész magyarságnak. Ezért történik, hogy a magyar életnek meg nem szakított folyama-tossága néprajzi, művelődési téren egyaránt bizonyossá lett, a mint kitént, hogy nyelvtudományunk és folklóre-unk, művelődés- és köztörténetünk számára Erdély éppen olyan kincseket rejteget, mint a mennyi gazdagság rejlik vizeiben, szikláiban, hímes rétfjei és rejtelmes erdőségei fölött és alatt. Az erdélyi szellem mindig támogatta a magyarországit, igen gyakran szorosán egybefonódott vele s egy izben, a szabadságharcz romjain, merészen szárnyalt előtte. Mintha Csaba legendája elevenült volna meg, Erdély fiai kezdték ébresztgetni az elkábult magyarságot. A két Szilágyi — apa és fia, — *Szász Károly* és *Gyulai Pál*, *Salamon Ferencz* és *Mikó Imre* rajzoltak ki és a napisajtó, a szépirodalom, a publicisztika és a társadalmi élet terén ők indították meg az új Magyarország vérkeringését. Mintha a maguk szülőtte földjének ezeresztendős szellemi életét ültették volna át, vagy annak folytonosságát osztották volna meg. Ők készítették elő b. *Kemény* Zsigmond útját, mely a kiegyezés felé vezetett, munkájuk viszhangja volt a drezdai, a brüsszeli száműzött, b. *Jósika* Miklós megszólalása és az emigráció-nak reményt fakasztó működése. S mialatt a Királyhágón túl az ébredés harsonáját fújták, a maguk édes szülőföldjén szinte kidolgozott terv szerint készítették elő a magyarság tömörítését, megerősítését. S mialatt oda át lassan-lassan eltakarították a romokat, itt már az építő munka is megindult: az Erdélyi Múzeum föl-állítása s mikor a magyar lélek a Kazinczy-ünnepok alatt csak ünnepelni mert, az erdélyi magyarok tette keltek és az Erdélyi Múzeumot megteremtették!

Talán fölösleges annak elisméllése, hogy az Erdélyi Múzeum-Egylet fölállítása mit jelentett 1859-ben, de azt meg kell állapítani, hogy a nemzeti érzések e Pantheonja két sziklára volt építve. Egyik a honismeret terjesztése, másik a tudományok művelése. Amazzal éppen olyan szorosán összefügg az Erdélyi Múzeum fölállítása, mint a milyen nélkülözhetetlen föllétele egy múzeum a

tudományok művelésének. Ez a program akkor másként hangzott, múzeumot akart fölláttani, a műveltség népszerűsítésére és a tudományosság művelésére, de a múzeum akkor a *nemzeti* jelzőt címébe nem vehette föl. Gróf Mikó szerint ebben az időben két rétege fontos a nemzeti társadalomnak, az mely földjét és az, mely irodalmát műveli. Mikó gondolatában a nemzeti társadalomnak ez a két becses rétege a Múzeum által és körében talált volna egymásra. Ez a gondolat Mikó társadalmi tevékenységében azonban külön-külön is életre kelt az Erdélyi Gazdasági Egylet és az Erdélyi Múzeum-Egylet szervezésében; amaz első sorban a *közgazdasági*, emez viszont a *közművelődési* munka végzésére. A nemzeti irodalom művelése tehát Mikó grófnak olyan gondolata, mely a múlt tanulságát intézményessé akarja tenni a jelen számára, de a jövő érdekében. Ezért dolgozik maga is és munka közben jó rá arra, hogy az egyes ember és annak elszigetelt munkája helyére egy tudományos intézményről s annak közredolgozó tevékenységéről kell gondoskodni. Így támad föl a Múzeum gondolata, így alakul ki annak kettős célja: társadalmi úton biztosítani egy múzeumot s a múzeum körül alakuló tudományos és irodalmi élet eredményeit belevinni a társadalomba. Az Erdélyi Múzeum-Egylet félszázados története igazolja, hogy az alapításakor kitűzött célt mindig szolgálni kívánta. A kebelében élő és működő — múzeumi és irodalmi — irányok egyensúlya gyakorta ingadozott, de mindeniknek megvolt az a belső ereje, mely mindvégig fentartotta. Az egyesület irodalmi és tudományos kiadványai között, melyek mind az alapítás idején kitűzött célt kívánták szolgálni, az *Erdélyi Múzeum* immár XXXII. folyamába lép. Tiszteletreméltó multja alatt sok változáson ment keresztül, mivel Egyesületünk fejlődésének mindenkor hű tükre volt s mindig alkalmazkodott a változó viszonyokhoz.

Az új folyam 1906-ban a *könyvtár és régiségtár* s a *bölcselet-, nyelv és történettudományi szakosztály* szolgálatát vállalta, még pedig több teret szentelve a gyűjtemények körében folyó s reájuk támaszkodó tudományos munkának s a múzeumi törekvéseknek. Megindulásakor a gyűjtemények és a szakosztály körében ígérkező tudományos munkálkodás közlönyévé levén, alkalmazkodnia kellett külső formájában is az illusztrálás igényeihez. Nagyobb alakban jelent tehát meg, a melyben főként az érem- és régiségtár részéről várható közlemények egész lapnyi, táblás mellékleteit díszesebben lehetett bemutatni. Ez a forma, ha szokatlan

volt is, indokoltá lett illusztrációink és színes mellékleteink által; de egyébként arra is jó volt, hogy a két gyűjtemény és a kiterjedt határú szakosztály gazdag termését fölvehesse. Programja szerint tág kört ölelt föl s már beköszöntő sorainkban kifejeztük azt a kívánságot, hogy ez a kör mennél hamarébb szűkebbre szoruljon. Természetes, mert a két gyűjtemény körében folyó munka bő forrást kínált külön-külön is egy-egy könyvtári vagy régiségtári folyóiratnak s a szakosztály magában is elláthatott volna egy vagy több közlőnyt. Ebben a tudatban kívántuk, hogy egy újabb, kiválni készülő folyóiratról minél hamarább hírt adhassunk. A kívánság jogos, a reménység biztató volt, azonban egyelőre még az újonnan alakult jog- és társadalomtudományi szakosztály is az *Erdélyi Múzeum* vendége lett, és csak később történt, hogy az előre látott és óhajtott változás bekövetkezett. A vendégül látott szakosztály kiadványait önállósította s így a tőle eredő tanulmányok és cikkek kiestek a mi folyóiratunkból. A közösségben eltöltött idő emlékéét köztünk és a vendég szakosztály között már csak az a kapcsolat őrzi, hogy a szakosztály tagjai a mi folyóiratunkat kapják. Ez a rövid életű kapcsolat egy árnyalattal gazdagabbá tette és szélesebb körre vitte a folyóiratot, mely különben maradt a régi, mindössze anyagi terhét viselve e kapcsolatnak. Az új szakosztály megalakulása, működése és hatása az Egyesület hódító erejét jelenti; jelenti a tudományos föladatok és teendők elkülönülését, egyben az Egyesület gazdagodását.

Az *Erdélyi Múzeum*, mely a könyvtár s a régiségtár köréből eredő dolgozatoknak nagyobb teret biztosított, már az első év végén kinőtt eredeti keretéből s mindinkább bebizonyult, hogy anyagi ereje nem áll arányban a reá váró föladatokkal. A gyűjtemények és szakosztályok munkája egyaránt élénken folyván, ez az egy folyóirat még úgy sem adhatta volna egy-egy esztendőnek irodalmi eredményeit, ha terjedelmét bővíti vala. Mikor pedig a két gyűjteményen kívül két szakosztály is tőle várta igényei kielégítését, a helyzet még szorongatóbbá vált. Mind élénkebben s hevesebben kopogtatott az a vágy, hogy egy újabb, kiválni készülő folyóiratról minél hamarább hírt adhassunk. A szakosztálynak kötött viszonyai miatt a gyűjteményektől lehetett kedvező fordulatot remélni és csakugyan egyik gyűjteményünk önálló folyóirat kiadására vállalkozott. Így azután már öt éve hírül adhattuk, hogy az Érem- és régiségtár új vállalata megindult. A *Dolgozatok az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárából* 1910 óta ma már hatodik

évfolyamát kezdi. Abban a pillanatban, mikor a *Dolgozatok* megjelent, egyszerre világossá lett, hogy a régiségtár gazdag gyűjteményei és szakemberei számára az *Erdélyi Múzeum* szűk volt s hogy a benne folyó munka méltán követelt és joggal vállalt önálló folyóiratot. Természetes, hogy így az *Erdélyi Múzeum* elvesztette az arheológiát és művelőit, viszont örvendetes és megnyugtató, hogy a régiségtár új vállalkozása az arheológiát önállóan képviselheti és saját igényei szerint szabadon művelheti. Örvendetes jelenség a szaktudomány és a gyűjtemény szempontjából, de még inkább az egyesület szemében, mert gyűjteményünk gazdagságát és munkáját egyformán hirdeti is, mert jelzi azt, hogy általa jelentékeny lépést tettünk előre. Az „*Erdélyi Múzeum*“ azonban címében még mindig a régi, mivel a *Dolgozatok* megindításával nem a benső kapcsolat szakadt meg az Egyesületnek egy célra munkáló tudományos szervei között, hanem a gyűjtemények egyike jutott önálló tudományos közlőnyhöz. A másik gyűjtemény, a könyvtár, a lefolyt idő alatt új épületét emelte és abba költözködött át. Ez a munka, az elhelyezkedés és berendezkedés munkája, még mindig tart, mert hiszen nemcsak arról volt szó, hogy a régi helyen összezsúfolt anyagot s a bérelt helyiségekben külön tartott gyűjteményeket állítsuk föl, hanem arról, hogy a könyvtárnak sajátlagos gyűjteményei s azokon belől egyes csoportjai a mai kor igényei szerint és színvonalán állíttassanak föl. A könyvtár tehát, mialatt ezt a jövődönék szánt munkát végezte, nem gondolhatott önálló közlőny létesítésére, sőt közleményei is, melyeket korábban az *Erdélyi Múzeumnak* szánt, kezdtek lassan elmaradozni.

A vázolt örvendetes események miatt az *Erdélyi Múzeum* is változás elé jutott s az utóbbi évek forgása alatt mind jobban kitűnt, hogy inkább szűkebbre kell vonni körét és terjedelmét, mint tágitani eddigi keretén. Kitűnt az is, hogy mivel a két legnépesebb szakosztály számára van rendelve, kívánatos volna, ha általános jellegű tudományos dolgozatokat közölné. E gondolathoz nagyon közel áll ugyan a mai folyóirat, de mégis megmarad eredeti keretében, a gyűjtemények és szakosztály szolgálatában. Mivel azonban most már nincs szüksége arra a nagyobb formára, melyet az arheológiai illusztrációk kedvéért vett fel, kisebb formában, illetve régebbi alakjában fog ezentul megjelenni. Szolgálni fogja továbbra is a gyűjteményeket és szakosztályát, az időtől várva fejlődést és alkalmat arra, hogy eleget tehessen mindannak az igénynek és jogos kívánalomnak, melyet tőle a legnépesebb szakosztály, mely

egyúttal a leggazdagabb tudományos területen él, joggal elvárhat és megkíván. Erdély a nyelvi, történelmi és bölcsészeti tudományok körébe tartozó tág mezőn még nem arathatott annyit, a mennyit arathatna, ha megfelelő irodalmi organumai volnának: az *Erdélyi Múzeumnak* az lenne a dicsősége, ha, miként eddig, ezután is új tudományos rajokat bocsáthatna szárnyra.

Az alakjában változott *Erdélyi Múzeum* elé is azt az óhaj-tást tűzhetnők, a melylyel új folyamunkat útnak indítottuk: vajha minél rövidebb idő alatt adhatnánk hírt egy belőle kiváló új folyóiratról, mely egyformán hirdetné fokozatos fejlődésünket és azt a szeretetet, mellyel szakosztályunk tudományos és irodalmi munkásságának szolgálni kívánunk!

(Kolozsvár.)

Erdélyi Pál.